

Թեմա 11

Կապը արտապարկերման անընդհատության և հաջորդականությունների զուգամիտության միջև: Նոմեոմորֆիզմ, հոմեոմորֆ տարածություններ, տոպոլոգիական հարկություն: Բաց (փակ) արտապարկերումներ, հոմեոմորֆիզմի հայրանիշ բաց (փակ) արտապարկերումների տերմիններով:

Դիցուք ունենք X և Y բազմություններ և $f : X \rightarrow Y$ արտապարկերում: Ամեն մի $\{x_n\} \subset X$ հաջորդականության կարող ենք համադրել $\{y_n\} \subset Y$ հաջորդականության, որպեսզի $y_n = f(x_n)$: Այս $\{f(x_n)\}$ հաջորդականությունը կոչվում է $\{x_n\}$ **հաջորդականության կերպար** f արտապարկերման դեպքում:

Այսուհետև պարզության համար $\lim\{x_n\}$ և $\lim\{f(x_n)\}$ նշանակումների փոխարեն կ�օգտագործենք $\lim x_n$ և $\lim f(x_n)$ գրառումները:

Թեորեմ 1: Եթե $f : X \rightarrow Y$ արտապարկերումը անընդհատ է $a \in X$ կետում, իսկ $\{x_n\} \subset X$ հաջորդականությունը զուգամիտում է a կետին՝ $\lim x_n = a$, ապա նրա կերպար $\{f(x_n)\} \subset Y$ հաջորդականությունը զուգամիտում է $f(a) \in Y$ կետին՝ $\lim f(x_n) = f(a)$:

Ապացուցում: Վերցնենք $f(a)$ կետի որևէ V շրջակայք: a կետում f -ի անընդհատությունից \Rightarrow գոյություն ունի a կետի U շրջակայք, որ $f(U) \subset V$: Այն բանից, որ $\lim x_n = a \Rightarrow$ գոյություն ունի n_0 թիվ, որ $x_n \in U$, երբ $n > n_0 \Rightarrow f(x_n) \in V$, երբ $n > n_0 \Rightarrow \lim f(x_n) = f(a)$: ■

Նակառակ պնդումը ընդհանուր դեպքում ճիշտ չէ. գոյություն ունեն X և Y տոպոլոգիական տարածություններ և $f : X \rightarrow Y$ արտապարկերում, որ X -ում զուգամիտում են մի $\{x_n\}$ հաջորդականության $\{f(x_n)\}$ կերպարը զուգամիտել Y -ում և $\lim f(x_n) = f(\lim x_n)$, բայց f -ը անընդհատ չէ:

Օրինակ 1: Պիտարկենք $(X, \text{հաշվ. լր.})$ և $(X, \text{դիսկր.})$ տարածությունները:

Պիտարկենք X -ը ոչ հաշվելի որևէ բազմություն է, Ինչպես գիտենք, այս տարածություններում զուգամիտում են միայն ստացիոնար հաջորդականությունները (տե՛ս օրինակ 1-ը թեմա 9-ում): Դիտարկենք $f : (X, \text{հաշվ. լր.}) \rightarrow (X, \text{դիսկր.})$ արտապարկերումը, որպեսզի f -ը X -ի 1_X նույնական արտապարկերումն է:

Պարզ է որ, եթե $\lim x_n = a$ ապա $\lim f(x_n) = f(\lim x_n) = f(a)$ *ապահովվում է:*
որ f -ը անընդհատ չէ X -ի և ոչ մի կետում: Իրոք, դիտարկելով $f(x_0) = x_0$ կետի $V = \{x_0\}$ շրջակայքը $(X, \text{դիսկր.})$ -ում, տեսնում ենք, որ գոյություն ունի x_0 կետը պարունակող միակ $U = \{x_0\}$ ենթաբազմություն, որ $f(U) \subset V$: Բայց այդ U -ն բաց չէ $(X, \text{հաշվ. լր.})$ -ում, քանի որ $X \setminus U = X \setminus \{x_0\}$ ենթաբազմությունը ոչ հաշվելի բազմություն է:

Այժմ պարզապես ենք ներմուծել մի կարևորագույն հասկացություն: Ցանկացած հանրահաշվական կամ երկրաչափական փոխություն կառուցելիս, որի նպատակը քննարկվող օբյեկտների (լինեն դրանք խմբեր, օղակներ, գծ. փոխադրություններ, երկրաչափական պարկերներ և այլն) դասակարգումն է, հստակեցվում է հետևյալ հարցը. ե՞րբ են տվյալ փոխության մեջ ուսումնասիրվող երկու օբյեկտներ համարվում նույնը կամ նույնականացվող: Օրինակ՝ խմբերի փոխությունում երկու G_1 և G_2 խմբեր համարվում են նույնը, եթե նրանք իզոմորֆ են: Դա համարժեք է նրան, որ գոյություն ունենան $\varphi_1 : G_1 \rightarrow G_2$ և $\varphi_2 : G_2 \rightarrow G_1$ հոմոմորֆիզմներ այնպես, որ $\varphi_2 \circ \varphi_1 = 1_{G_1}$ և $\varphi_1 \circ \varphi_2 = 1_{G_2}$: Տոպոլոգիայում հոմոմորֆիզմների դերը կապարում են հոմեոմորֆիզմները: Այդ երկու անվանումները գրեթե համահնչուն են, բայց ունեն միանգամայն փարբեր իմաստ և գործածելիս պետք է չփոխել:

Սահմանում: Ունենք X, Y փոպոլոգիական փոխադրություններ: Ապա $f : X \rightarrow Y$ հակադարձելի արտապատկերումը կոչվում է **հոմեոմորֆիզմ**, եթե f -ը և նրա հակադարձ $f^{-1} : X \rightarrow Y$ արտապատկերումը անընդհատ են: Ասում են, նաև, որ X փոխադրությունը **հոմեոմորֆ** է Y փոխադրությանը, եթե գոյություն ունի որևէ $f : X \rightarrow Y$ հոմեոմորֆիզմ:

Սահմանումից հետևում է:

- 1) Ցանկացած X փոպոլոգիական փոխադրության համար $1_X : X \rightarrow X$ նույնական արտապատկերումը հոմեոմորֆիզմ է: Ներկայացրեք ամեն մի փոպոլոգիական փոխադրություն հոմեոմորֆ է ինքն իրեն:
- 2) Եթե f -ը հոմեոմորֆիզմ է, ապա f^{-1} -ը ևս հոմեոմորֆիզմ է:
Ուստի, եթե X -ը հոմեոմորֆ է Y -ին, ապա իր հերթին Y -ը հոմեոմորֆ է X -ին:

Վերը շարադրվածից նաև հետևում է. X և Y փոպոլոգիական փոխադրությունները հոմեոմորֆ են այն և միայն այն դեպքում, երբ գոյություն ունեն $f : X \rightarrow Y$ և $g : Y \rightarrow X$ անընդհատ արտապատկերումներ, որ $f \circ g = 1_Y$ և $g \circ f = 1_X$:

Թեորեմ 3: Տոպոլոգիական փոխադրությունների հոմեոմորֆության հարաբերությունը համարժեքության հարաբերություն է: Ապացուցման համար մնացել է ստուգել փոխադրության (փոխանցականության) հատկությունը: Դիցուք X -ը հոմեոմորֆ է Y -ին և Y -ը հոմեոմորֆ է Z -ին: Նշանակում է գոյություն ունեն $f : X \rightarrow Y$ և $g : Y \rightarrow Z$ հոմեոմորֆիզմներ: Պարզ է, որ $g \circ f : X \rightarrow Z$ արտապատկերումը փոխմիարժեք է որպես փոխմիարժեք արտապատկերումների համադրույթ: Ուստի այն հակադարձելի է: Այն նաև անընդհատ է որպես անընդհատ արտապատկերումների համադրույթ: Բացի այդ $(g \circ f)^{-1} = f^{-1} \circ g^{-1}$ արտապատկերումը անընդհատ է նույն հիմքով: Ներկայացրեք $g \circ f$ արտապատկերումը հոմեոմորֆիզմ է $\Rightarrow X$ -ը հոմեոմորֆ է Z -ին: ■

Տոպոլոգիական փոխադրությունների համարժեքության (ըստ հոմեոմորֆության) ամեն մի դաս կոչվում է **փոպոլոգիական տիպ**: Ընդհանուր փոպոլոգիայում տվյալ

փոպոլոգիական փիպը ներկայացնող բոլոր փարածությունները (միմյանց հոմեոմորֆ փարածությունները) համարվում են միասին (նույնը):

Մահմանում: Տոպոլոգիական փարածության որևէ հատկություն կոչվում է **փոպոլոգիական հատկություն** կամ **փոպոլոգիական ինվարիանտ**, եթե այդ հատկությամբ օժտված են միմյանց հոմեոմորֆ փոքր պահին դիֆարկվող բոլոր փոպոլոգիական փարածությունները:

Այսպիսով, յուրաքանչյուր փոպոլոգիական փիպ կարելի է ներկայացնել որպես այն բոլոր փոպոլոգիական հատկությունների համախմբությունը, որոնցով օժտված են փոքր պահին դիֆարկվող այդ փիպին պատկանող բոլոր փարածությունները:

Ասվածից հետևում է, որ երկու փոպոլոգիական փարածություն հոմեոմորֆ չեն այն և միայն այն դեպքում, երբ գոյություն ունի փոպոլոգիական հատկություն, որով օժտված է այդ փարածություններից մեկը, բայց օժտված չէ մյուսը:

Ընդհանուր փոպոլոգիայի հիմնական խնդիրը կարելի է կարճ ձևակերպել այսպես. կառուցել փոպոլոգիական ինվարիանտների լրիվ համակարգ փոքր պահին դիֆարկվող բոլոր փոպոլոգիական փարածությունների համար:

Տոպոլոգիական հատկությունների օրինակներ են անջատելիության աքսիոմները, հաշվելիության I և II աքսիոմները, սեպարաբելությունը և այլն (հիմնավորել):

Հոմեոմորֆ (ոչ հոմեոմորֆ) փարածությունների օրինակներ, ինչպես նաև փոպոլոգիական այլ ինվարիանտների օրինակներ կբերենք հաջորդ թեմաներում: Իսկ հիմա, որպես օրինակ ցույց տանք, որ սեպարաբելությունը փոպոլոգիական հատկություն է: Այդ նպատակով նախ ապացուցենք:

Թեորեմ 4: Եթե X և Y փարածություններից X -ը սեպարաբել է և գոյություն ունի անընդհար, սյուրյեկտիվ $f: X \rightarrow Y$ արտապատկերում, ապա Y -ը ևս սեպարաբել է:

Ապացուցում: Ըստ պայմանի X -ում գոյություն ունի հաշվելի, ամենուրեք խիտ $\{x_n\}$ ենթաբազմություն: Ապացուցենք, որ $\{f(x_n)\}$ հաշվելի ենթաբազմությունը ամենուրեք խիտ է Y -ում: Դիֆարկենք կամայական $V \subset Y$ բաց ենթաբազմություն և ցույց տանք, որ $\{f(x_n)\} \cap V \neq \emptyset$ (դրանից կհետևի Y -ի սեպարաբելությունը ըստ թեմա 8-ում թեորեմ 4-ի): Քանի որ f -ը անընդհար է, ուստի $f^{-1}(V)$ -ն բաց ենթաբազմություն է X -ում: Այժմ X -ի սեպարաբելությունից հետևում է $\{x_n\} \cap f^{-1}(V) \neq \emptyset$, և ուրեմն նաև $f(\{x_n\} \cap f^{-1}(V)) \neq \emptyset$: Քանի որ $f(f^{-1}(V)) = V$ (հետևում է f -ի սյուրյեկտիվությունից՝ $f(X) = Y$), ապա $f(\{x_n\} \cap f^{-1}(V)) \cap V \neq \emptyset$: ■

Ներկանք թեորեմ 4-ից: Եթե միմյանց հոմեոմորֆ երկու փարածություններից մեկը սեպարաբել է, ապա մյուսը նույնպես սեպարաբել է: Իրոք, դիցուք X -ը սեպարաբել փարածություն է և հոմեոմորֆ է Y -ին: Ուստի գոյություն ունի $f: X \rightarrow Y$ հոմեոմորֆիզմ: Հոմեոմորֆիզմի վերը բերված սահմանումից մասնավորապես հետևում է, որ f -ը անընդհար, սյուրյեկտիվ արտապատկերում է, և ուրեմն Y -ը սեպարաբել է համաձայն թեորեմ 4-ի:

Ինչպես գիտենք, եթե $f : X \rightarrow Y$ արտապատկերման դեպքում Y -ում բաց բոլոր ենթաբազմությունների նախակերպարները բաց ենթաբազմություններ են X -ում, ապա f -ը անընդհատ է:

Իսկ ի՞նչ կարելի է ասել այն արտապատկերումների մասին, որոնք հակառակը X -ում բաց ենթաբազմությունները արտապատկերում են Y -ում բաց ենթաբազմությունների: Ներկյալ հասարակ օրինակը ցույց է տալիս, որ այդպիսի արտապատկերումը կարող է անընդհատ չլինել: Դիտարկենք $f : (X, \text{անփ.}) \rightarrow (X, \text{դիսկր.})$ արտապատկերումը, որտեղ X -ը պարունակում է մեկից ավելի կետեր, իսկ f -ը X -ի նույնական արտապատկերումն է: Պարզ է, որ f -ը անընդհատ չէ (ինչո՞ւ), չնայած որ այն X -ում բաց ենթաբազմությունները արտապատկերում է Y -ում բաց ենթաբազմությունների: Այնուամենայնիվ, նշված հատկության և անընդհատության համակցումը բերում է բաց (փակ) արտապատկերումներ հասկացություններին, որոնք օգտակար են և հարմար որոշ իրավիճակներում:

Սահմանում: $f : X \rightarrow Y$ անընդհատ արտապատկերումը կոչվում է **բաց արտապատկերում**, եթե X -ում բաց ցանկացած ենթաբազմության կերպարը բաց ենթաբազմություն է Y -ում:

Նման ձևով սահմանվում է փակ արտապատկերումը՝ նախորդ սահմանման մեջ ամենուրեք բաց բառը փոխարինելով փակ բառով:

Նկատենք, որ վերը բերված օրինակում $1_X : (X, \text{անփ.}) \rightarrow (X, \text{դիսկր.})$ -ը և՛ բաց, և՛ փակ արտապատկերում է, իսկ $1_X : (X, \text{դիսկր.}) \rightarrow (X, \text{անփ.})$ արտապատկերումը ոչ բաց և ոչ էլ փակ արտապատկերում է:

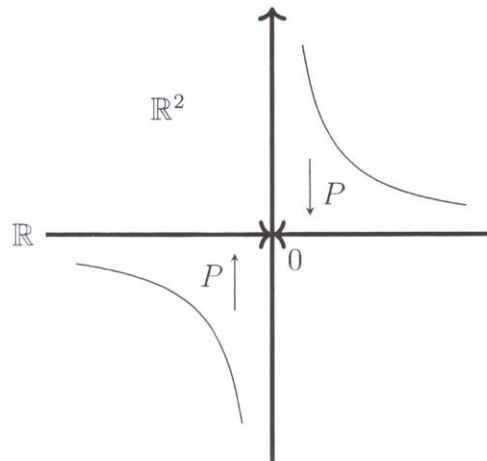
Օրինակ 2: Ներկյալ $C : (\mathbb{R}, \text{սովոր.}) \rightarrow (\mathbb{R}, \text{սովոր.})$, $C(x) = 0, \forall x \in \mathbb{R}$ հասարարուն արտապատկերումը 0 կետի վրա, փակ արտապատկերում է, բայց բաց արտապատկերում չէ (հետևում է նրանից, որ $\{0\} \subset \mathbb{R}$ ենթաբազմությունը փակ, բայց ոչ բաց ենթաբազմություն է):

Օրինակ 3: Ցույց տանք, որ \mathbb{R}^2 կոորդինատային հարթության $P : \mathbb{R}^2 \rightarrow \mathbb{R}$, $P(x_1, x_2) = x_1$ պրոյեկցիան բաց, բայց ոչ փակ արտապատկերում է: Իրոք, \mathbb{R}^2 -ի մեծ մասը P -ի պրոպոլոգիայի համար բազա են կազմում բոլոր անեզր շրջանները, իսկ $(\mathbb{R}, \text{սովոր.})$ -ի համար՝ բոլոր անեզր (a, b) ինտերվալները:

Քանի որ անեզր շրջանի պրոյեկցիան անեզր ինտերվալ է, ուստի P -ն \mathbb{R}^2 -ում բաց ենթաբազմությունները արտապատկերում է \mathbb{R} -ում բաց ենթաբազմությունների: Բացի այդ, P -ն անընդհատ է, քանի որ $P^{-1}(a, b) = \mathbb{R} \times (a, b)$ ենթաբազմությունները բաց են \mathbb{R}^2 -ում: Այսպիսով P -ն բաց արտապատկերում է: Ցույց տանք, որ P -ն փակ արտապատկերում չէ:

Դիտարկենք $A = \left\{ \left(x, \frac{1}{x} \right) \mid x \in \mathbb{R} \setminus \{0\} \right\}$ ենթաբազմությունը \mathbb{R}^2 -ում ($y = \frac{1}{x}$ հիպերբոլի գրաֆիկը): Այն փակ ենթաբազմություն է, քանի որ $\mathbb{R}^2 \setminus A$ լրացումը

բաց է (հիմնավորել): Բայց նրա $P(A) = (-\infty, 0) \cup (0, +\infty)$ կերպարը փակ չէ \mathbb{R} -ում (ինչո՞ւ): Ուստի՝ P -ն փակ արտապատկերում չէ: ■

Ինչպես գիտենք, եթե $f : X \rightarrow Y$ և $g : Y \rightarrow Z$ արտապատկերումներն անընդհատ են, ապա նրանց $g \circ f : X \rightarrow Z$ համադրույթը անընդհատ է: Զննարկենք հակառակ խնդիրը. դիցուք հայտնի է, որ $g \circ f$ համադրույթը անընդհատ է, և անընդհատ է f, g արտապատկերումներից մեկը: Կլինի՞ անընդհատ մյուսը: Ներկայից օրինակները ցույց են տալիս, որ ընդհանուր դեպքում հարցի պատասխանը բացասական է:

Օրինակ 4: Դիտարկենք որևէ $f : X \rightarrow Y$ ոչ անընդհատ արտապատկերում և $g : Y \rightarrow \mathbb{R}$, $g(y) = 0$, $y \in Y$ հասարակարգ արտապատկերում: Պարզ է, որ $g \circ f : X \rightarrow \mathbb{R}$ համադրույթը նույնպես հասարակարգ արտապատկերում է, և հետևաբար այն անընդհատ է: Այսպիսով՝ $g \circ f$ -ը և g -ն անընդհատ են, բայց f -ը անընդհատ չէ:

Ընթերցողին առաջարկում ենք բերել նման օրինակ, երբ անընդհատ են $f : X \rightarrow Y$ և $f \circ g : X \rightarrow Z$ արտապատկերումները, բայց անընդհատ չէ $g : Y \rightarrow Z$ արտապատկերումը:

Ներկայից երկու հատուկ դեպքերում f, g արտապատկերումներից մեկի և նրանց $g \circ f$ համադրույթի անընդհատությունից հետևում է նաև մյուսի անընդհատությունը:

Թեորեմ 5: Ունենք $f : X \rightarrow Y$, $g : Y \rightarrow Z$ արտապատկերումներ, ընդ որում $g \circ f$ -ը անընդհատ է.

ա) եթե g -ն ինյեկտիվ բաց (կամ փակ) արտապատկերում է, ապա f -ը անընդհատ է,

բ) եթե f -ը սյուրյեկտիվ բաց (կամ փակ) արտապատկերում է, ապա g -ն անընդհատ է:

Ապացուցենք ա)-ն: Դիցուք $V \subset Y$ ենթաբազմությունը բաց է Y -ում, ցույց տանք, որ $f^{-1}(V)$ -ն բաց է X -ում: Ըստ պայմանի $g(V)$ -ն բաց է Z -ում: Ներկայից $(g \circ f)^{-1}(g(V))$ -ն բաց է X -ում: Ունենք՝ $(g \circ f)^{-1}(g(V)) = f^{-1}(g^{-1}(g(V))) = f^{-1}(V) \Rightarrow f^{-1}(V)$ -ն բաց է X -ում $\Rightarrow f$ -ը անընդհատ է: ■

Նման ձևով ապացուցվում է p -ն թողնելով այն ընթերցողին:

Բերենք նաև հոմեոմորֆիզմի հայրանիշ բաց (փակ) արտապարկերումների փերմիններով:

Ուսումնասիրե՛ք հոմեոմորֆիզմների

Թեորեմ 6: Եթե $f : X \rightarrow Y$ արտապարկերում հոմեոմորֆիզմ է այն և միայն այն դեպքում, երբ f -ը բաց (կամ փակ) բիյեկտիվ արտապարկերում է:

Ապացուցում: Դիցուք f -ը հոմեոմորֆիզմ է: Նշանակում է f -ը անընդհար է, փոխմիարժեք է և նրա $g : Y \rightarrow X$ հակադարձ արտապարկերումը նույնպես անընդհար է: Եթե U -ն որևէ բաց ենթաբազմություն է X -ում, ապա f -ի բիյեկտիվությունից և g -ի անընդհարությունից հետևում է, որ $f(U) = g^{-1}(U)$ ենթաբազմությունը բաց է Y -ում, ուստի f -ը բաց արտապարկերում է:

Այժմ հակառակը. դիցուք f -ը բաց, բիյեկտիվ արտապարկերում է: Նշանակում է f -ը անընդհար է և գոյություն ունի նրա հակադարձ $g : Y \rightarrow X$ արտապարկերում: Մնում է ցույց տալ, որ g արտապարկերումը անընդհար է: Եթե U -ն որևէ բաց ենթաբազմություն է X -ում, ապա $g^{-1}(U) = f(U)$ ենթաբազմությունը բաց է Y -ում ըստ պայմանի: Ուստի g -ն անընդհար է ըստ թեմա 10-ում *թեորեմ 3*-ի: ■